

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**De Nieuwe En Naauwkeurige Neederlandse Hovenier,
Onderwyzende hoe hier te Lande, onder dit Climaat een
Thuin, met zyn Parken, Paaden, Glintingen en Heiningen
wel zal aangeleid, en hoe de Boomen aan ...**

Te Leyden, 1735

Vierde Kapittel. Von den Akker-bouw

[urn:nbn:de:bsz:31-139361](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-139361)

getuigen moeten aanneemen, en op welkers gesteltheid men zig vast verlaaten moet, zonder zig ergens anders volkoomen op te vertrouwen; de groote of kleinheid van de Vruchten doet hier ook wel iets toe, maar men kan 'er geen overtuigende blyk uit haalen; men ziet dikwils groote Vruchten op tengere Boomtjes; en zeer kleine op Boomen die braaf doorgroeyen; leggende al haar kragt in 't hout schieten te kosten, tot dat ze beginnen in haar groey te stuiten, en dan werden ze gemeenelyk heel vrugtbaar. Elders is daar van de reedenen van zo groot een onderscheid gegeven of zal nog gegeven werden.

DERDE KAPITTEL.

Hoe men Thuienen met Fruit-Boomen moet behandelen.

Hoewel dien Land-bouw in zyn volle ruimte opgevat, alles besluit dat wy in verscheide byzondere stukken ontvouwen, is echter ons voorneemen om dezelve alhier alleen aan drie dingen te bepalen; naamelyk, voor eerst aan den arbeid, die op de Aarde gedaan moet werden; ten tweeden aan de gierlykheid die de Thuienen ten allen tyde eischen te hebben.

VIERDE KAPITTEL.

Van den Akker-bouw.

Den Akker-bouw is om eigentlyk te spreken anders niet als eene beweginge en omroering, die in den boovengrond van d' Aarde gedaan werd tot eene zekere diepte toe, zo dat d' onderste booven en de boovenste onder raakt, en in malkanders plaats leid; dog dewyl ons oogmerk niet is, om hier te spreken van den bouw die in 't open veld met de ploeg geschied: maar alleen van het bearbeiten onzer Thuienen, zo moet men weten dat zulks gedaan werd op veelerhande wyze.

Voor eerst met de Graaf en de Spaa in ligtvoerige en andere Aarde.

Ten

Ten tweeden met de plat-tandige Vork en de Spaa, in Aarde die steen-agtig vald, en echter lymig genoeg is; men gaat ook dieper te werk, als by voorbeeld, in het open Veld, en in het midden der vierkante Perken; en ondieper, naamelyk, aan den voet der Boomen, by de Aspergies, en onder de kleine Pluk-vrugten en Nanus-boomtjes.

Men moet vervolgens weten dat de oorzaak of beweegreden van den Akker-bouw waarschynelyk niet alleenig diend, om d'Aarde daar door aangenaamer voor 't gezicht te maaken, (hoewelze in der daad het werd,) maar dat het voor al geschied om de zwaartierigheid weg te neemen en meer ligtvoerigheid te geeven aan de geene die het niet en is; of die het uit 'er aart niet en is, in dien staat dezelve te houden; en ten tweeden, dat het voornaamelyk strekt om de vrugtbaarheid van eene Aarde die ons anders niet veel beloofd, en men tot hier toe getoond heeft te vermeerderen, en die genoegzaam goed is, in zynen staat en onderhouden: Aarde die t'eenemaal onvrugtbaar is, moet men niet bebouwen, indien men eenigzints beeter kan bekoomen, of de oude kwaade, op de gezeide manieren, met Mesten enz. niet beeter maaken kan.

Als men spreekt van d'Aarde lichtvoerig te maaken, zo verstaan wy daar door dat ze eenigzints Zand-agtig, los en bol moet wezen, zo dat vogt en warmte niet alleen van buiten aankommende daar te ligter kan doordringen, en dat ze niet op malkander gepakt blyvende, te saamen kleeft, en aan klompen leid, gelyk kwaade leem en katte-klei-Aarde doet, die uit haar eigen aart onbekwaam is voor de Gewassen, maar ook op dat de kleine jonge wortelen, daar te beeter zouden kunnen doorschieten, en dienvolgende beeter, netter, en gierlyker Boomen maaken.

En als wy zeggen dat men d'Aarde moet tragten vrugtbaar te maaken, dan meind men dat het bebouwen daar een tempering van warmte en vogt in moet helpe brengen; terwyl ze daar-en-booven van salpeeter-agtig zout voorzien is, dat ze noodig heeft als het voornaamste deel der vrugtbaarheid; want zo dra als dit begint te mankeren, zal al uw gewas haast minder werden, en daarom moet men straks tragten dat te herstellen met Mesten, braak te laaten leggen enz. als booven is getoond; zynde die tempering van vogtigheid, gezeide zout en warmte zo noodzaakelyk voor d'Aar-

N
d'Aarde, dat
nerley Plante
in geen volle ge
is van de hooft

Dog 't is nie
Land bebouw
die dienen kon
als wat wy nu

Waarop w
neemt eens de
bebbenwe te
maar gelyk
by koomend
krygt; ander
voortel, die
raaf om te ge
wyl al te nat,
van doen om 'e
mag wassen.

Dur zyn oo
als Antichokk
dat groove w
de daare in
van water

wyren: and
(die dikwyl
ja haat kle
ges, enz.
haar te d
Aarde boou
we niets in
weezen, z
'er een we

De Lon
ten deele
ontbreeke
leide Land

d' Aarde, dat zy zonder dezelve t' eenemaal onnut is; zo dat ze geenerley Planten kan voortbrengen; even-eens, gelyk het gedierte in geen volle gezondheid kan leeven, als het buiten de tempering is van de hoofd-stoffelyke hoedanigheeden.

Dog 't is niet genoeg dat men reeden heeft gegeven waarom het Land bebouwd moet werden, men moet ook reegels aanwyzen, die dienen kunnen om in d' Aarde zulk een tempering te brengen, als waar wy nu van spreken, en te vooren gesproken hebben.

Waar op wy zeggen dat men moet weten; dat sommige Aarde; neemt eens de ligte, zeer haast doorwarmd werd, en derhalven hebbenwe ten opzigt van de warmte niet veel beslags te maaken; maar gelykze doorgaans booven droog valt, ja ligt, de wind daar by koomende, uitdroogt, moet men zorgvuldig toezien dat ze vogt krygt; andere Aarde heeft meer moeite om warm te werden, by voorbeeld, die laag, zwaar en koud is; hier is weinig werks aan vast om 'er genoegzaam vogt te geeven: daar-en-teegen isse dikwyls al te nat, en dienvolgende ligt te koud, en heeft veel hulps van doen om 'er meer warmte in te krygen, op dat het geplante wel mag wassen.

Daar zyn ook verscheide Planten die veel vogt willen hebben, als Aartichokken, Kool, Salade, Suuring, en alle Veld-gewasch dat groove wortels schiet, en dikke lange blaaderen maakt. d' Aarde daar ze in groeyen, moet men zodaanig schikken, dat ze vol op van waater krygt, gelyk haar vol-sappige steelen enz. genoeg bewyzen: andere hebben minder van doen, gelyk de Fruit boomen, (die dikwyls door te veel waater, ras geel van blaaderen werden, ja haar kleine worteltjes en veezeltjes koomen te verrotten) Asperges, enz. derhalven hoeft men niet veel moeite te maaken om het haar te doen geeven; ook werd, door te veel en dikwils gieten de Aarde booven korstig en al te vast: maar hoe het ook zy, gelykwe niets in onze Tuinen hebben, of daar moet hette en vogtigheid weezen, zo hebben wy 'er ook niet van, of het is noodzaakelyk dat 'er een weinig bykoomt.

De Zon, den Reegen, en het onder-aardse-waater voorzien daartendeel in, en wy moeten het langs andere weegen, het geen 'er ontbreeken mogt vervullen; en dat doenwe door een wel aangeleide Land-bouw, daar het spitten en delven een voornaam stuk van is.

Deezen Akker-bouw moet op verscheide tyden, en ook meer en minder geschieden, na het onderscheid van d' Aarde en de Jaar-saizoenen, warme en drooge Aarde moet in den Herfst of vroeg in den Zomer, een weinig voor den reegen, of terwyl het reegend, of aanstonds daar na werden omgespit, vooral zo nog meer waater staat te volgen, zo dat men by reegen-agtig weder die schier niet te dikwyls nog te diep kan omspitten: ten waare dat onder slegter grond als derry-agtig, katte-kley-agtig enz. booven genoemd lag, anders ververst men hier door byzonder het Land.

Gelyk men, by teegenstelling, zo lang als het heete weder duurd, dezelve bykans nooit omspitten moet, ten zy ze aanstonds werd begooten; dog de ervaartheid heeft geleerd, dat zulk gieten weinig goed doet, ja dikwyls meer schaade als voordeel heeft toegebracht, byzonder in zeer ligtvoerige Aarde of bastige kley-landen; anders, gelyk nu getoont is, dat die geduurige omspitting een doortogt voor het waater van den reegen maakt, en doet het zakken tot de wortels toe, die 't van nooden hebben; daar het, zonder dat, op den booven-grond zoude blyven leggen, alwaar 't geen nut kan doen, en metter haast weér door de Zon en Wind opdroogd: het spitten geeft ook opening aan de warmte, zonder welke de vogtigheid van geen dienst zoude weezen, en vooral zo werd de grond dan zo ligt niet muf, schimmel-agtig of stinkende, 't geen anders de goede Aarde zo ligt bederft.

Koude, zwaare en vogtige gronden daar-en-teegen, moeten nooit by nat weér omgespit werden, maar liever in de Lente- of Voor-Zomer-Hitte; men zou ze dan in der daad niet te veel nog te diep kunnen omspitten, voornaamelyk met dit oogmerk, dat ze van booven niet zoude open-splyten; dat gelyk we meermaals gezegd hebben, geheel schaadelyk is voor de teere effen onder de booven-vlakte leggende wortels, en op dat zy door het delven dan gedweezynde, de warmte dan gemakkelyker daar in dringen zoude, en daar door de koude weggenoomen werden, die de werking van de wortels belet; en geele blaaden aan de Boomen maakt; maar hier in kan men wel wat in voorzien, als men over de Thuin-Aarde, om het ander Jaar oude run twee of drie vingeren dik daar over laat spreiden, of ook wel lange Paarde-mest, en dan het volgende Jaar de zelve effen onder de booven-Aarde laat onderspitten.

Hier

N
Hier in leer
veele and
tig bewoog
ze zig weede
wil bearbeiden
de te werpen
zaad werden
te planten, zo
mer geboen w
leer-lesfen doe
Natuur geef
de Aarde van
eifcht; hier
het goed is,
ligt daar om
dat hui velle
beenen, en die
men opkruipe
men te bescha
geleerd heeft
tyes enz. dien
drooge en lig
gelyk na reeg
te by warm
worden,
De men
men gele
nuttighe
ze belette
het teelen
dat dit on
te verrotte
ting; Ja
deele d'ou
saizoen m
en reede
moet; ja

Hier in leerd ons de natuur van d'Aarde, dat ze, zo wel als veele andere dingen, moet gehandhaafd werden; zo dat ze omzigtig bewrogt zynde, ons oogmerk genoegzaam voldoet; en dat ze ze zig wederom daar teegen aankant, wanneer men haar ontydig wil bearbeiten; het Saïsoen om het meerendeel der Zaaden in d'Aarde te werpen, die doorgaans elk niet als op eene bescheiden tyd gezaaid werden; den tyd om te griffelen, te occuleren, snoeyen, en te planten, zo de Wyngaarden als de Boomen, enz. dat desgelyks niet gedaan werd als in zekere Maanden, dat zyn altemaal zo veel leer-lesfen door lange en veele ervaarentheid waar bevonden, dat de Natuur geeft om ons te onderwyzen van wel te onderzoeken wat de Aarde van doen heeft, en op welken tyd zy het stiptelyk vereifcht; hier uit heeft men met zonderlinge opmerking geleerd, dat het goed is, de Boomen dikmaals te omgraaven, op dat het zo ligt daar omtrent niet zouden beschimmen, en eenig Ongedierte daar huis-vesten, voornaamentlyk Mieren, Pissebeddens, Duizentbeenen, en diergelyke schaadelyke Dieren, die dan langs de Stammen opkruipende, de blaaden, bloemen, ja zelfs de vrugten koomen te beschaadigen, gelyk de daagelyksche ervaarentheid genoeg geleerd heeft aan Perzikken, Abrikoozen, laage Peertjes, Appeltjes enz. dien volgende moet men altemet het zelve doen, het zy in drooge en ligte Aarde, het zy in zwaare en vogtige; maar d'eene, gelyk nu reets al is aangewezen, in reegenagtig weeder en d'andere by warme drooge daagen, anders blyven te veel hollen by de wortelen, of werd aldaar de grond te koud.

De meenigvuldige omspittingen dien ik zo aanraade, wanneer men geleegentheid heeft om het te doen, zyn van groot belang en nuttigheid, gelyk nu reets al is aangewezen. Want behalven dat ze beletten dat een goed deel van de Aarde werd uitgemergeld door het teelen en voeden van onkruiden: zo maaken ze daar-en-reegen, dat dit onkruid in den grond van d'Aarde gedolven, aldaar komt te verrotten, en ook, hoewel niet veel dient tot een nieuwe Mesting; Ja dat nog meer is, deeze veelvuldige omspitting smyt ten deele d'oude grond-reegels niet omverre, hoewel veele voor elk Jaar-faïsoen meer houden van eens te spitten; want booven is aangetoond en reeden gegeeven, in wat soort van Aarde dat zulks geschieden moet; ja het is zeer noodig, want anders geheele gronden om te

spitten, of alleen omtrent de wortels van Perzikken, Pruimen, Appeltjes en Peeren, en al wat ik daar goeds in vinden mag, is, dat ze ten minste de noodzaakelykheid daar van vast stellen, en by gevolg de nuttigheid; maar ik voeg 'er by, dat zulks niet genoegzaam is, zo men in de tusschen tyden van dat omspitten, niet in de weer is met schoffelen en uittrekken van het onkruid, dat voornaamelyk in de Zoomer en den Herfst op d' Aarde te voorschyn komt, en daar oneindig aangroeit, zo men het 'er laat zaad schieten, en zo de Aarde magtig kan uitteelen en schraal maaken.

Men moet hier als ter loops by zeggen dat den tyd van spitten heel zorgelyk is, als de Boomen, van wat soort zy ook moogen weezen, bloeyen; en ook als de Wyngaard uitloopt; dan moet men het nooit by die Boomen nog Wyngaarden doen; voegt hier daar-en-booven by (als alle opmerking in 't spitten waardig) dat digt aan de Boomen te spitten, de kleine haar-worteltjes, leggende effen onder de booven-vlakte van de Aarde, daar door ligt werden gekwest, welke nogtans voor al niet moeten afgesteeken werden, als waar in eigentlyk bestaat haar vrugtbaarheid; als maakende het regte bloem- en vrugt-hout, daar de groote en diep-schietende wortelen, wel het meeste, maar ook de swaarste en dikste takken maaken, ja ook veel waater-looten, en dan de kleine vrugtbare verminderen, ja sterven, geevende wel een schoone kroon aan den Boom, dat gierlyk staat, en in 't begin ook van nooden is: maar een Boomtje nu hebbende een goede kroon, is voor den Thuin-Heer en bezoekende Vrienden niet onaangenaam, die Boomtjes met Vrugten vollaaden te zien.

Ja men is dikwils genoodzaakt, (let wel Gunstige Leeser,) die dikke wortelen af te steeken of met een bietel af te slaan, op dat ze niet zo veel dikke takken meer schieten mogten, om alzo door haar kleine wortels meer vrugtbaarheid aan de laage Boomtjes toe te brengen; waar op, indien den Thuin-Heer niet wel komt te letten, in 't toekoomende hoe hy mest of snoeit, hoe langer hoe minder Vrugten zal hebben; waar van hiernaar meerder zal gesproken werden.

Dog iemant zoude kunnen zeggen, waarom is het te vooren boven eeniger maaten in 't planten der Boomen gerecommandeerd; zo antwoorden wy, doen moest men eerst goede en welgekroonde Boom.

Boomtjes be-
tjes reet
baar te maak
sied te zien
waarschijnl
tyd gewoone
en teegen
vogt week n
doet bederv
booven-gr
krygt; he
zo veel t

Nu vo
onzer Bo
die rood
Kavel, da
doen 'er bu
wel, dat m
koomen, e
of wegloope
ervantthei
kerd.

Den reeg
de Winter
men in dro
met het b
(en etne
die 's V
Aarde,
zwaare
vroeger,
(die dan
den afval
uit te ro
tot het
Seizoen
gende

Boomtjes hebben, maar dit is dan waar te neemen, als de Boomtjes reets al goede kroonen gemaakt hebben, en die nu maar vrugbaar te maaken, en alzo zyn aangewende arbeid en kosten wel befteed te zien. D' Aarde nog onlangs omgeroerd in de Lente, die waaffemd veele dampen uit, die met de minfte Ryp, op dien tyd gewoonelyk vallende, by d' oppervlakte van de Aarde gestremt en teegen gehouden zynde, op de Bloemen valt, en die met 'er vogt week maakende, endus vatbaar voor dien damp werden, haar doet bederven; d' Aarde die op dien tyd niet is omgespit, en wiens booven-grond by gevolg hart en geflooten is, en als een korft krygt, heeft zo veel nood niet om dampen op te geeven, nog is zo veele toevallen van de koude en vorft niet onderheevig.

Nu volgd'er uit het geene hier booven gezeid is van het voedzel onzer Boomen te begunitigen, dat ik die geene zeer veroordeele, die rondom en by de Stam van haare Boomen veele Moes-kruiden, Kervel, Aard-beyen of Bloemen planten en zaayen, die planten doen'er buiten twyffel een byzonder groot nadeel aan: ik weet wel, dat men zeid, dat de Mieren dan daar omtrent zo veel niet koomen, of haar nesten gestoord werden, en datze dan verhuizen of wegloopen, en dan de Boomen zo niet beschaadigen, maar de ervaarentheid, heeft het teegendeel niet meer als te veel nu geleerd.

Den reegel dien wy volgen in het bebouwen der Aarde, dat in de Winter en de Lente aan onze Boomen moet geschieden, is, dat men in drooge en ligte gronden eene loutere omgraaving laat doen met het laaft van den Herft, of het aankoomen van den Winter, (en eene diergelyke zo ras alsse voorby is) op dat sneeuw en reegen die 's Winters valt, en de Lente-reegens, ligt in zwavel-agtige Aarde, die veel vogt van doen heeft, zoude doordringen; maar zwaare en natten gronden laat men in de Maand October of wat vroeger, na dat de Boomen haar Winter-vrugten nog aanhebben (die dan aanstonds in haar groey verminderen of kort daar na zouden afvallen) een weinig ompspitten, alleen maar om het onkruid uit te roeyen; en wagt met haar eens lustig te laten omdelven tot het leste van February, Maart ja tot April toe, na dat het Saizoen het toelaat, minder of meerder koude of sneeuw, of in te gendeel warm of zoel weér is; of in 't begin van Mey, wanneer

de Fruiten in 'er volle knop staan, en het natte koude of haagelagtig weeder voorby is; dus heeft den booven-grond van deeze Aarde, hard, bedrongen en geslooten gelegen hebbende voor het Winter-waater en de koude Lente-reegens, ons hier geenfints noodig zynde, maar weinig doortogt gelaaten; de sneeuw gesmolten zynde, en niet hebbende kunnen intrekken, is ten deele booven blyven leggen, en aan dampen vervloogen, en ten deele den afloop der plaatzen volgende, in de naby leggende slooten, greppen of rioolen weggezakt.

Daar is niet, (moet men 'er by zeggen,) dat zo veel vogt bybrengd, en zo diep indringd als dat koude gesmolte sneeuw-waater, men heeft zelden gezien dat de reegen meer als een voet introk, maar het sneeuw-waater dringd deur tot twee en drie voeten toe; eensdeels om dat het zwaarder is als 't gemeene reegen-waater; en ten anderen, om dat het langzamerhand en allengskens onder den booven leggende sneeuw hoop smeltende, op zyn gemak naar beneden trekt, zonder door schraale Winden of hitten van de Zon belet te werden.

Derhalven, zo zeer als men zwaare sneeuw vreeft op zwaare en vogtige, derri-agtige gronden, zo verre, dat men alles wat moogelyk is moet laten opruimen by onze Fruithooven; zo veel zorg behoord men ten draagen om die te verzamelen in ligte en saavelagtige Aarde, om 'erals een Magazyn van vogtigheid te maaken, en die dan des Zoomers zo ligt uitdroogt, en vooral diend men in dat slag van Aarde alles op te scheppen dat onnut in de paaden zoude blyven leggen, en doen het om de bebouwde Heining-boomen smyten, en wel voornamelyk aan de Noort-zyden; op dat de wortelen zo niet zouden bevriezen, en na de Zuider-zyde toe, die in de Zoomer de meeste warmte krygen, en dan ook meer uitdroogen, en op de Oostzyde, zelf in zwaare gronden, om dat de Zoomer-reegens aldaar zelden vallende, d' Aarde aan die zyde dorstiger blyft, en dat bygevolg de Boomen daar dan doorgaans beeter in haar groey blyven, en gebrek lyden van vogt in de Zoomer en heete drooge daagen.

Deeze noodzaakelykheid van het omspitten hier zo bevoolen en aangeraaden, werd zomtyds wedersproken door de gelukkige uitflag eeniger Boomen, die rondom den Stam met Steenen of plat betree-

betreedten Kl
andere Bo
in Wey
voorbrenge
weze noot
beantwoorde
Voor eerst
staan, da
Steen, of
zaam voer
onder veel
d' Aarde d
houd en
niet uitdr
de hitte van
men niet m
d' Aarde en d
d' algemeene
gening en te
het gebruik
schoon de V
ranje-boome
zet, verlee
ren, om op
ten werden
nen, en
daar op
teljes,

Het
met het

betreeden Kley of Zand bedekt zynde, gelyk de Moerbey en andere Boomen als Peeren en Appelen, staande agter de Huizen en in Weyden (als daar zo wel, zo niet meer Vruchten gemeenlyk voortbrengen, opentlyk toonen) niet nalaaten wel te slaagen, hoewelze nooit omgegraaven zyn, waar op ik twee dingen hebbe te beantwoorden.

Voor eerst, dat gelyk als de Boomen doorgaans onder den drop staan, daar veel waater vald, dat bezyden de voegzels van elken Steen, of het plat getreeden Kley of Zand doordringende, genoegzaam voedzel verschaft voor de wortels die gemeenlyk effen daar onder veele zyn; en ten tweeden, dat de vogtigheid, die dus door d'Aarde dringd die met steenen overdekt leid, daar beeter stand houd en langer duurd, als in andere Aarde, om dat die zo ligt niet uitdroogen kan, door dien de schraalheid der Winden, nog de hitte van de Zon het niet kunnen benadeelen; ondertussen laat men niet na het spitten aan te pryzen, zo voor den welstand van d'Aarde en de Planten, als om de aangenaamheid van het gezigt; d'algemeene ondervinding die men daar van heeft, kan door zo gering een teegenwerpzel niet ontzeenuwd werden: al zo min als het gebruik van Brood en Kleederen kan verworpen werden, schoon de Wilden daar geen kennis van hebben; de Vygen, Oranje-boomen, en andere Planten en Boomtjes die men in kassen zet, verdeedigen genoegzaam de noodzaakelykheit van het omroeren, om opening te maaken voor het waater daarze meê begooten werden; by gebrek van het welke zy zeekerlyk zouden kwynen, en dikwils uitgaan, als maar ook niet te veel des Winters daar op gegooten werd, want dan rotten de fyne en dunne worteltjes, ja de Planten en Boomtjes zelve, in plaats van te groeyen.

V Y F D E K A P I T T E L.

Van het Mesten.

Het oogmerk, gebruik en de manier van spitten en delven verhandeld hebbende, moet men op dezelve wyze te werk gaan met het Mesten; dat niet anders in heeft als eene goede onderhouding